Shikshan Sanshodhan : Journal of Arts, Humanities and Social Sciences ISSN(o): 2581-6241
Monthly, Peer-Reviewed, Refereed, Indexed Journal Impact Factor: 6.471
Volume - 6, Issue - 4, April - 2023 Publication Date: 30/04/2023

DOIs:10.2018/SS/202304008 --:-- Research Paper / Article / Review

इस्लामिक राज्य (आयसीस) : भारताच्या सुरक्षेला एक नवीन धोका

डॉ. महेश भागवत,
Associate Professor, Mithibai College of Arts, Chauhan Institute of Science, & Amrutben Jivanlal College of Commerce and Economics, Maharashtra, India
Email - mahesh.bhagwat@mithibai.ac.in

सार व संक्षेप : ISIS (इस्लामिक स्टेट ऑफ इराक आणि सीरिया) (आयसीस) च्या पॅरिस दहशतवादी हल्ल्यांमुळे, या गटाकडून भारताला असलेल्या धोक्याची चिंता स्वाभाविकपणे वाढली आहे. जवळपास तीस वर्षांपासून भारत वेगवेगळ्या भौगोलिक भागात विविध दहशतवादी संघटनांच्या निशाण्यावर आहे. या पार्श्वभूमीवर ही चिंता अधिकच गडद झाली आहे. ग्लोबल टेररिझम इंडेक्स २०२२ (GTI) च्या अलीकडील अहवालात २०२१ मध्ये दहशतवादाने सर्वाधिक प्रभावित झालेल्या १६२ राष्ट्रांपैकी भारत १२ व्या क्रमांकावर आहे. ISIS कडून भारताला असलेला सर्वात मोठा धोका हा आहे की ती स्थानिक भारतीय दहशतवादी संघटनांसाठी प्रेरक म्हणून काम करेल. अशा गटांना आयसीस च्या विचारसरणीबद्दल माहिती आणि सहमती असो किंवा नसो, ते आयसीस शी संबंध असल्याचा दावा करू इच्छितात. इंडियन मुजाहिदीनचा बीमोड झाल्यामुळे, अनेक कट्टरपंथी अतिरेकी गट पर्यायी ओळख शोधत आहेत आणि आयसीस कदाचित अशी ओळख प्रदान करू शकेल. भारतीय पंतप्रधानांच्या भेटीपूर्वी जम्मू आणि काश्मीरमध्ये काळे झेंडे दिसणे हे असेच एक उदाहरण होते जिथे लक्ष वेधण्यासाठी स्थानिक बंडखोर संघटना आयसीसचे नाव वापरत होत्या. या धोक्यामुळेच भारताचे येत्या नजीकच्या काळात नुकसान होण्याची शक्यता आहे.

मुख्य शब्द: भारताची सुरक्षा, इस्लामिक राज्य, आयसीस, दहशतवाद, दक्षिण आशिया.

1. परिचय:

काश्मिरी जिहादी अतिरेकी, नक्षलवादी चळवळ,आणि ईशान्येकडील बंडखोरी यांच्या तुलनेत इस्लामिक स्टेट ऑफ इराक अँड सीरिया (ISIS) (आयसीस) हा भारतीय राष्ट्रीय सुरक्षेसाठी सामान्यतः तितकासा गंभीर धोका मानला जात नाही. तरीही, गेल्या काही काळात आयसीसने आशियातील बऱ्याच राष्ट्राचं लक्ष वेधून घेतले आहे.[iii] १० मे २०१९ रोजी काश्मीरमध्ये या गटाशी कथित संबंध असलेल्या एका अतिरेक्याला सुरक्षा दलांनी ठार केल्यानंतर आयसीसने दावा केला की भारतात 'विलाया ऑफ हिंद' हा प्रांत स्थापन केला. श्रीनगरमधील काही मशिदींमध्ये ISIS चे झेंडे पूर्वी दिसले होते, परंतु या गटाने भारतात पाऊल ठेवल्याचा दावा कधीही केला नव्हता. जगभरात आयसीसचा धोका वाढतच चालला आहे. २०२२ साली प्रकशित झालेल्या ग्लोबल टेररिझम इंडेक्स, नुसार, तालिबानला मागे टाकत,आयसीस ही जगातील सर्वात विध्वंसक दहशतवादी संघटना झाली आहे.[iii]

आतापर्यंत, भारत केवळ पाकिस्तान-समर्थित सीमापार दहशतवादाशी सामना करत होता परंतु आता एक भक्कम आर्थिक मदत असलेली जागतिक दहशतवादी संघटना भारतात कार्यरत झाली आहे. शिवाय, भारतात अनेक अतिरेकी हल्ले करणाऱ्या इंडियन मुजाहिदीन या स्थानिक दहशतवादी संघटनेने अलीकडेच इस्लामिक स्टेटशी संलग्नता जाहीर केली आहे. हा भारतीय सुरक्षेसाठी तसेच दक्षिण आशियाच्या सुरक्षेसाठी गंभीर धोका आहे.[iv]

एक खरे, की आयसीस ही संघटना पश्चिम आशियातून भारत आणि दक्षिण आशियामध्ये एका रात्रीत गेली नाही. त्यामुळे या विकसित होणाऱ्या धोक्यापासून स्वतःचे संरक्षण करण्यासाठी या घडामोडी कशा आणि का झाल्या हे समजून घेणे आवश्यक आहे.[v]

2. उपलब्ध संदर्भ साधने :

या विषयावर वर्तमानपत्रे आणि नियत कालीकांमध्ये वेळोवेळी लेख-बातम्या येत असतात. हा लेख लिहिण्यासाठी इकॉनॉमिक टाईम्स, रेडीफ न्यूज, टाईम्स ऑफ इंडिया, रॉयटर्स इत्यादी संदर्भ साधनांचा वापर केला आहे.

3. संशोधन पद्धती :

वेगवेगळ्या संदर्भांचे संकलन करून, त्यांच्या तून अर्थाचा एक समान धागा धरून लिखाण केलंआहे. प्रामुख्याने सेकंडरी संदर्भांवर भर दिला आहे.

4. विश्लेषण, चर्चा आणि निष्कर्ष :

दहशतवादाची उत्क्रांती: एक आढावा

आज आपण पाहत आहोत की दहशतवाद प्रामुख्याने तीन टप्प्यांत विकसित झाला आहे. पहिला टप्पा, जो १९६० च्या दशकात पॅलेस्टिनी अतिरेकी गटांनी इस्रायली एअरलाइन्सच्या प्रवासी विमानाचे अपहरण करून सुरू झाला, तो मुख्यत्वे विशिष्ट प्रदेशांपुरता मर्यादित होता. सोव्हिएत विरुद्ध अफगाणिस्तानात मुजाहिदीनचा सोव्हिएत सैन्याविरुद्धचा विजय आणि १९९० च्या दशकातील अफगाणिस्तानातील अराजकता यामुळे दुसऱ्या टप्प्याची सुरुवात झाली. या काळात दहशतवादाचे केंद्र पश्चिमेकडून दक्षिण आशियात गेले. या बदलाची दोन महत्त्वाची कारणे होती. पाहिलं म्हणजे, १९९८ मध्ये अफगाणिस्तानमध्ये तालिबानचा उदय. त्याला पाकिस्तानने पूर्णपणे मदत केली होती. तालिबान राजवटीने अफगाणिस्तानात इस्लामिक कट्टरपंथीयांसाठी सुपीक जमीन उपलब्ध करून दिली, जेथे १९९८ ते २००२ दरम्यान अल कायदा सारखे आंतरराष्ट्रीय दहशतवादी गट निर्माण झाले. ते पुढे दक्षिण आशियात पसरले. दुसरं आणि सर्वात महत्त्वाचं म्हणजे ९/११ च्या हल्ल्यानंतरचे अमेरिकेचे दहशतवादाविरुद्धचे युद्ध. ९/११ नंतर अल कायदा आणि त्याच्या सहयोगी संघटना हा जागतिक सुरक्षेसाठी एक मोठा धोका बनला. त्यानंतर अमेरिकेने या दहशतवाद्यांच्या विरोधात सुरु केलेल्या मोहिमेमुळे या प्रदेशातील सुरक्षा व्यवस्था कायमची बदलली.[vi]

अमेरिकेच्या नेतृत्वाखालील युती सैन्याने २०१४ पर्यंत अल कायदावर जोर दिला होता. तालिबान अफगाणिस्तानात वाटाघाटीच्या टेबलावर होते आणि अयमान अल जवाहिरीच्या नेतृत्वाखालील दहशतवादी गट, जो एकेकाळी सर्व शक्तीशाली वाटत होता आणि जागतिक धोका होता, तो विस्मृतीत नाहीसा झाला होता.[vii]

आज आपण पाहत असलेला तिसरा आणि सर्वात हिंसक टप्पा २०१४ च्या आसपास सीरियन गृहयुद्ध आणि इराकमधील अराजकता, याचा परिणाम म्हणून, इस्लामिक स्टेट ऑफ इराक अँड सीरिया (ISIS, आयसीस) च्या उदयाने सुरू झाला. ही नवी दहशतवादी संघटना तिच्या पूर्वसुरींसारखी नव्हती. आयसीसकडे कायम सैन्य आणि लाखो डॉलर्स असलेली बँक खाती होती. २०१५ च्या सुरुवातीस, आयसीसने इराक आणि सीरियाच्या सुमारे ३५% भागावर कब्जा केला होता. इतिहासात पहिल्यांदाच एखाद्या दहशतवादी संघटनेने एखाद्या प्रदेशावर कब्जा केला होता आणि एक सार्वभौम राज्य इस्लामिक खिलाफत म्हणून घोषित केले होते.[viii]

२०१९च्या मार्चमध्ये, अमेरिका समर्थित सैन्याने चार वर्षांच्या तीव्र युद्धानंतर आयसीसचा पराभव केला ज्यामुळे मोठ्या प्रमाणात नागरिकांचं विस्थापन आणि जीवितहानी झाली. पण आयसीसचा नाश झाला नव्हता. महिन्याभरानंतर २१ एप्रिल रोजी सात आत्मघाती हल्लेखोरांनी श्रीलंकेतील कोलंबोच्या मध्यभागी चर्च आणि लक्झरी हॉटेल्सवर हल्ला केला. काही दिवसांनंतर, श्रीलंकेतल्या हल्ल्यांची जबाबदारी आयसीसने स्वीकारली. श्रीलंकेत २००९मध्ये गृहयुद्ध संपल्यानंतरचा हा सर्वात प्राणघातक हल्ला होता. या हल्ल्याद्वारे आयसीसने जगाला कळवले होते की ते पराभूत झालेले नाहीत आणि सक्रिय आहेत.[ix, x]

आयसीसने नॅशनल तौहीद जमात या स्थानिक अतिरेकी गटाच्या मदतीने कोलंबोवर हल्ले केले. नॅशनल तौहीद जमातचा यापूर्वी श्रीलंकेतील बौद्धविरोधी दंगलीत सहभाग होता. आयसीसच्या झेंड्याखाली लढण्यासाठी इराक आणि सीरियाला गेलेल्या शेकडो दक्षिण आशियाई मुस्लिम तरुणांमध्ये जमातचे कार्यकर्ते होते. कट्टरपंथी आणि लढाईत प्रशिक्षित झालेले हे तरुण आयसीसचा पराभव झाल्यानंतर आपापल्या मायदेशी परतले. नॅशनल तौहीद जमातचे पाकिस्तानच्या आयएसआय-प्रायोजित लष्कर-ए-तोयबाशी संबंध असल्याचेही म्हटले जाते. त्यामुळे या हल्ल्यामागे पाकिस्तानचा हात असण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. या हल्ल्यांची चौकशी करणाऱ्या भारतीय संस्था नॅशनल तौहीद जमातशी कथित संबंधांबद्दल तामिळनाडूतील एका संघटनेची देखील चौकशी करत आहेत.[xi]

कोलंबो बॉम्बस्फोट हा या दक्षिण आशियातील पहिला आयसीस हल्ला नाही. गेल्या काही दिवसांपासून दक्षिण आशियात आयसीसने धुमाकूळ घातला आहे. अमेरिकेच्या नेतृत्वाखालील संयुक्त फौजांच्या हवाई हल्ल्यांमुळे काही वर्षांपूर्वी ही दहशतवादी संघटना अफगाणिस्तानमध्ये गेली होती. तेथे आयसीसने दक्षिण आशियातील कारवाया सुरू करण्यासाठी वलीहत किंवा प्रांत स्थापन केला. त्यानंतर मार्च २०१६ मध्ये लाहोरमधील चर्चमध्ये एस्टर संडेच्या दिवशी झालेल्या बॉम्बस्फोटानंतर सुमारे ७६ लोक मारले गेले. हा हल्ला आयसीसने आर्थिक मदत दिलेल्या असलेल्या जमात-उल-अहरार या पाकिस्तानी तालिबानच्या फुटीर गटाने केला होता. आयसीसने या संघटनेचा वापर पाकिस्तानात आपले जाले पसरवण्यासाठी केला. फक्त तीनच महिन्यांनंतर, जुलै २०१६ मध्ये, आणखी एका आयसीस समर्थित गटाने ढाका येथील होली आर्टिसन बेकरीवर बॉम्बस्फोट केला.

आयसीसला युरोपातील मुस्लिमांचा पाठिंबा मिळाला असला तरी, दक्षिण आशियातील मुस्लिम तरुणांना अधिकाधिक आकर्षित करण्याचा प्रयत्न आयसीस करत आहे. हा भारतासाठी तसेच या प्रदेशासाठी मोठा धोका आहे आणि म्हणूनच हे का घडत आहे हे समजून घेणे आवश्यक आहे.[xii]

आयसीस दक्षिण आशियामध्ये सक्रीय होण्याची कारणे

२०१२ मध्ये इराकमधून नाटो सैन्याच्या माघारीमुळे आयसीस ही संघटना अस्तित्वात आली. या दहशतवादी संघटनेने नवनिर्मित आणि अननुभवी इराकी सैन्यावर त्वरित मात केली आणि पाश्चात्य सैन्याने मागे सोडलेली शक्ती पोकळी भरून काढली. त्याचप्रमाणे, जेव्हा नाटो सैन्याने युद्धग्रस्त अफगाणिस्तानातून बाहेर पडणे सुरू केले होते तेव्हा आयसीसने तिथेही आपले बस्तान बसवायला सुरवात केली होती.

आयसीसला अफगाणिस्तानचे सामरिक महत्त्व माहीत आहे. हा युद्धग्रस्त देश दक्षिण, पश्चिम आणि मध्य आशियाचे प्रवेशद्वार आहे. त्याच्या दक्षिणेस पाकिस्तान, उत्तरेस उझबेकिस्तान आणि पश्चिमेस इराण यांच्या सीमा आहेत. त्यामुळे आयसीस अफगाणिस्तानात प्रस्थापित होण्याचा प्रयत्न करत आहे. अमेरिकेच्या नेतृत्वाखालील युती सैन्याच्या उपस्थितीमुळे आयसीस सध्या अफगाणिस्तानवर वर्चस्व गाजवू शकली नाही. आता तिथे तालिबान प्रबळ झाल्याने आयसीस ला एकतर तालिबानशी जुळवून घ्यावे लागेल, किंवा तालिबानशी संघर्ष करून अफगानिस्तान ताब्यात घ्यावा लागेल. परंतु ती गोष्ट खूप कठीण आहे. त्यामुळे आयसीस पाकिस्तान आणि दक्षिण आशियाकडे वळत आहे.[xiii]

१९९० च्या उत्तरार्धात अफगाणिस्तानातील अल कायदासाठी तत्कालीन तालिबान राजवटीने जी भूमिका बजावली होती तीच भूमिका आज पाकिस्तान आयसीस साठी खेळत आहे. भारत आणि दक्षिण आशियासाठी ही अत्यंत धोकादायक बातमी आहे. काश्मीरमध्ये आयसीसचे झेंडे वारंवार दिसतात. भारत आपल्या भूमीवर आयएसआयएसशी संबंधित काही कारवायांमध्ये पाकिस्तानचा हात असण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. या कारवायांमागे भारताची दिशाभूल करण्याचा पाकिस्तानच्या आयएसआयचा डाव असण्याचीही शक्यता आहे. दहशतवाद्यांना पोसण्यात पाकिस्तानची सक्रीय भूमिका हे उघड गुपित आहे. अमेरिकेचे तत्कालीन अध्यक्ष ओबामा यांनी आपल्या शेवटच्या स्टेट ऑफ द युनियन भाषणात म्हटले होते की, पाकिस्तान दहशतवाद्यांचे नंदनवन बनला आहे. त्यामुळे पाकिस्तान आता हा समज बदलण्याचा प्रयत्न करत आहे. हे जगाला दाखवू इच्छित आहे की भारतीय मुस्लिम आयसीसकडे अधिकाधिक आकर्षित होत आहेत आणि भारत दहशतवाद्यांसाठी नवा स्वर्ग आहे.[xiv]

आयसीसच्या दक्षिण आशियामध्ये प्रवेश करण्यामागील आणखी एक महत्त्वाचे कारण म्हणजे भरती. अल-कायदा आणि आयसीस, दोन्ही वर्चस्वासाठी स्पर्धा करत आहेत. अफगाणिस्तानातील तालिबाननेही आयसिसला विरोध केला आहे. त्यामुळे या संघटनांमधून आयसीसने पठाण लढवय्ये गमावले आहेत. त्यामुळे नवीन भरतीसाठी आयसीस दक्षिण आशियाकडे पाहत आहे. शिवाय, दक्षिण आशियातील दारिद्र्य आणि अलीकडील रोहिंग्या संकटामुळे हा प्रदेश आयसीस भरतीसाठी योग्य बनला आहे. मालदीव आणि श्रीलंकेतील राजकीय अस्थिरतेमुळे या देशात आपल्या अतिरेक्यांची भारती करणे आयसिसला शक्य झाले आहे. हा गट शहरी मुस्लिम तरुणांना शिकवण्यासाठी आणि भरती करण्यासाठी फेसबुक, यूट्यूब आणि व्हॉट्स ॲप सारख्या मुक्तपणे उपलब्ध सोशल मीडिया प्लॅटफॉर्मचा वापर करत आहे. गोपनीयतेच्या कायद्यांमुळे या प्लॅटफॉर्मवर अतिरेकी कारवायांचा मागोवा घेणे हे तपास यंत्रणांसाठी एक मोठे आव्हान आहे.[xv]

भारतीय मुस्लिम आणि आयसीस:

आयसीस हा आज भारतासाठी थेट धोका नसला तरी भविष्यात ते सुरक्षेच्या दृष्टीने मोठे आव्हान बनू शकते. २०२१ मधील अहवालानुसार, भारतीय अधिकाऱ्यांनी भारतात सुमारे १६० ISIS कार्यकर्त्यांना आणि सहानुभूती बाळगणाऱ्यांना अटक केली आहे. इराक आणि सिरीयामध्ये ६६ भारतीय मुसलमान आयसीससाठी लढत आहेत. [xvi] यापैकी बहुतेक,

ज्यांनी सोशल मीडिया प्लॅटफॉर्मद्वारे कट्टरपंथी बनल्यानंतर आयएसआयएसशी संपर्क साधला होता, ते २२ ते ३० वर्षांचे होते आणि ते मुंबई, बेंगळुरू आणि चेन्नईसारख्या मेट्रो शहरांतील होते. लाच आणि अपप्रचाराच्या माध्यमातून वयोगट सहज हाताळला जातो. मात्र, समाजातील ज्येष्ठांनी तसेच ग्रामीण भागात राहणाऱ्यांनी आयसीसला कडाडून विरोध केला आहे. महाराष्ट्र आणि भारताच्या इतर भागात अनेक मुस्लिम संघटनांनी आयसीस विरोधी रॅली काढल्या आहेत. अशी प्रकरणे आहेत जेव्हा पालकांनी त्यांच्या मुलांचे कट्टरपंथीकरण पोलिसांकडे नोंदवले आहे. बहुतांश समाजाने भारतीय सुरक्षा व्यवस्थेवर विश्वास दाखवला आहे आणि हा भारतीय लोकशाहीचा विजय आहे. आयसीसशी संबंधित कारवायांसाठी अटक करण्यात आलेल्या तरुणांच्या चौकशीत हे तरुण आयसीसच्या प्रचाराला बळी पडल्याचे दिसून आले आहे. विशेषतः, १८ व्या शतकातील सर्व वैभवासह मुस्लिम साम्राज्याची पुनर्स्थापना करण्याच्या आयसीसच्या दाव्याकडे तरुण आकर्षित झाले. म्हणून, आयसीसच्या प्रचाराबाबत जागरूकता निर्माण करणे महत्त्वाचे आहे.[xvii]

आयसीसच्या धोक्याचा मुकाबला करण्यासाठी काही सूचना :

सध्याची भारतीय सुरक्षा यंत्रणा प्रादेशिक आणि सीमापार दहशतवादाच्या धोक्यांचा सामना करण्यासाठी तयार करण्यात आली आहे. तथापि, जिने आधीच देशात प्रवेश केला आहे, अशा आयसीस सारख्या जागतिक दहशतवादी संघटनेचा सामना करण्यासाठी त्यात मोठा बदल झाला पाहिजे. केंद्राने विविध केंद्रीय एजन्सींमधील समन्वय वाढवला पाहिजे आणि त्याच्या सायबर सुरक्षा यंत्रणेचे वेगाने आधुनिकीकरण केले पाहिजे. इस्रायलप्रमाणे भारत दहशतवादाला बाह्य धोका किंवा आणीबाणीची स्थिती मानत नाही. तो याकडे अंतर्गत सुरक्षेचा धोका मानतो. राज्यघटनेनुसार, राज्य सरकारे आपापल्या राज्यातील कायदा व सुव्यवस्था राखण्यासाठी जबाबदार आहेत. त्यामुळे संबंधित राज्याच्या पोलिसांना दहशतवादी हल्ल्याला प्रत्युत्तर द्यावे लागते. यामुळे समस्या निर्माण होतात कारण पोलीस अशा धमक्यांचा सामना करण्यासाठी प्रशिक्षित किंवा सुसज्ज नाहीत. त्यामुळे आयसीसच्या दहशतवादाकडे राष्ट्रीय सुरक्षेला असलेला बाहेरून असलेला धोका म्हणून पाहिले पाहिजे. समन्वित दहशतवादविरोधी कारवाया आणि गुप्तचर माहिती गोळा करण्यासाठी भारताला राष्ट्रीय दहशतवाद विरोधी केंद्र स्थापन करण्याची आवश्यकता आहे.[xviii]

5. समारोप :

गुप्त माहितीची देवाणघेवाण आणि सुरक्षा सहकार्य:

आयसीस हा आंतरराष्ट्रीय शांतता आणि सुरक्षेला मोठा धोका आहे. या दहशतवादी संघटनेचा आवाका लक्षात घेता, कोणत्याही एका राष्ट्रासाठी, त्याला रोखणे किंवा त्याचा प्रतिकार करणे अशक्य आहे. आयसीस विरुद्धच्या कोणत्याही लढाईसाठी आंतरराष्ट्रीय स्तरावर सुरक्षा सहकार्य आवश्यक आहे. २०१६ मध्ये भारतातील प्रजासत्ताक दिनाच्या पूर्वसंध्येला आयसीसच्या दहशतवाद्यांना अटक करण्यात अमेरिका आणि फ्रान्सच्या गुप्तचर संस्थांनी दिलेल्या माहितीने महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावली होती हे आपण विसरू नये. फ्रान्सचे राष्ट्रपती प्रमुख पाहुणे होते आणि फ्रेंच गुप्तचरांनी भारतात हेब्दो स्टाईल हल्ला होऊ शकतो, असा इशारा दिला होता. अशा परिस्थितीत नवी दिल्लीने इतर प्रमुख देश आणि दक्षिण आशियातील देशांसोबत असे सुरक्षा सहकार्य वाढवले पाहिजे. इस्रायली लोकांनी सोशल मीडियाच्या माध्यमातून वाढणाऱ्या कट्टरतावादाचा सामना करण्यासाठी विविध पद्धती विकसित केल्या आहेत, ज्याचा भारत देखील अवलंब करू शकतो. गुप्तचर संस्थांमध्ये माहितीची देवाणघेवाण आणि सहकार्य वाढवण्यासाठी सार्कसारखे प्रादेशिक गट महत्त्वाची भूमिका बजावू शकतात. दक्षिण आशियाई राज्ये गुप्तचर माहिती गोळा करण्यासाठी खाजगी सुरक्षा कंपन्यांना देखील सहभागी करून घेऊ शकतात.[xix]

लेखकाची संक्षिप्त माहिती :

डॉ महेश भागवत हे मिठीबाई महाविद्यालय, विलेपार्ले मुंबई येथे राज्यशास्त्राचे सहयोगी प्राध्यापक म्हणून कार्यरत आहेत. त्यांना तीन दशकाहून अधिक काळाचा अध्यापनाचा अनुभव आहे. डॉ भागवत यांनी भारतीय राजकीय व्यवस्था, मानवी हक्क, मुलभूत अभ्यासक्रम आदि विषयांवर पाठ्यपुस्तके लिहिली आहेत. त्यांचे अनेक लेख नियतकालिकांमध्ये प्रकाशित झाले आहेत.

संदर्भ ग्रंथ सूची :

[i] Pranay Kotasthane, (2015). The ISIS threat to India: an assessment, https://takshashila.org.in/the-isis-threat-to-india-an-assessment/
[ii] Mohammed Sinan Siyech (2019), The Islamic State in India: Upgrading Capabilities? February 5, 2019, https://www.mei.edu/publications/islamic-state-india-upgrading-capabilities
[iii] Global Terrorism Index 2022, published on March 1, 2022, https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2022
[iv] "Another arrest in case of Islamic State conspiracy", https://www.thehindu.com/news/national/other-states/another-arrest-in-case-of-islamic-state-conspiracy/article26105755.ece
[v] "NIA busts IS-inspired module; explosives, rocket launcher recovered, ten arrested," The Indian Express, December 26, 2018, https://indianexpress.com/article/india/new-isis-module-nia-searches-55….
[vi] "'Sutli bomb, Diwali Patakha, Tractor Trolley Rocket Launcher': Netizens poke fun as NIA busts 'ISIS terror module,'" Free Press Kashmir, December 27, 2018, https://freepresskashmir.com/2018/12/27/sutli-bomb-diwali-patakha-tract….
[vii] Debashish Kamarkar, "Gaya terror suspects arranged firearms," The Times of India, February 26, 2018, https://timesofindia.indiatimes.com/city/gaya/gaya-terror-suspects-arra….
[viii] Lok Kumar, "Love & Lust for AK-47: When Munger Turned Into Hub of Illegal Arms for Bread and Butter," CNN News-18, September 16, 2018, https://www.news18.com/news/india/love-lust-for-ak-47-when-munger-turne….
[ix] Bennett Clifford, ""Trucks, Knives, Bombs, Whatever:" Exploring Pro-Islamic State Instructional Material on Telegram," CTC Sentinel 11, 5 (May 2018), https://ctc.usma.edu/trucks-knives-bombs-whatever-exploring-pro-islamic….
[x] "9 including minor arrested for links with Islamic State," Rediff News, January 23,2019, https://www.rediff.com/news/report/maharashtra-ats-arrests-9-linked-to-….
[xi] "About 100 people from Kerala joined ISIS over the years: Police," India Today, November 11, 2017, https://www.indiatoday.in/india/story/about-100-keralites-suspected-to-….
[xii] Sanandakumar S., "A fifty year old phenomenon explained: Malayalee migration to Gulf builds the new Kerala," The Economic Times, October 3, 2015, https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/a-fifty-y….
[xiii] Mohammed Sinan Siyech, "India-Gulf Counterterrorism Cooperation," Middle East Institute, December 21, 2017, https://www.mei.edu/publications/india-gulf-counterterrorism-cooperation.
[xiv] Fayaz Bukhari, Alasdair Pal, (2019). Islamic State claims 'province' in India for first time after clash in Kashmir, https://in.reuters.com/article/india-kashmir-islamic-state/islamic-state-claims-province-in-india-for-first-time-after-clash-in-kashmir-idINKCN1SH07Z
[xv] ibid.
[xvi] The Hindu, "Islamic State has 66 known Indian-origin fighters: U.S. report on terrorism", https://www.thehindu.com/news/national/islamic-state-has-66-known-indian-origin-fighters-us-report-on-terrorism/article37977401.ece
[xvii] ISIS still holds a threat, New Delhi Times Bureau on March 25, 2019, https://www.newdelhitimes.com/isis-still-holds-a-threat/
[xviii] Shishir Gupta, "Crack the whip on Indians joining ISIS, Centre may tell NIA", Hindustan Times, 14September 2014, http://www.hindustantimes.com/india-news/crack-the-whip-on-indians-joining-isis-centre-may-tell-nia/article1-1263989.aspx
[xix] Ibid., Also see "The Unlawful Activities (Prevention)Act, 1967", Ministry of Home Affairs, New Delhi, http://mha.nic.in/hindi/sites/upload_files/mhahindi/files/pdf/UAPA-1967.pdf.